

© Arxiu fotogràfic del Consorci del Patrimoni de Sitges

Obra	Escudella
Lloc / Data	Paterna o Manises (València), últim quart del segle XIV – primer quart del segle XV
Matèria / Tècnica	Pisa esmaltada en blau
Mides	6,3 x Ø 13,3 cm
Col·lecció	Museu del Cau Ferrat, Sitges. Col. Santiago Rusiñol, núm. inv. 30.056
Descripció i context històric	

La passió de Santiago Rusiñol pel col·leccionisme va donar-se molt aviat; des de jove el seu mestre pintor Tomàs Moragas ja va influenciar-li aquest sentiment. Anys més tard, sent del Centre Excursionista de Catalunya, va accentuar aquesta «malaltia que no té cura» d'anar col·leccionant objectes del passat.

L'escudella de ceràmica de la qual parlem forma part de la col·lecció d'objectes ceràmics de Santiago Rusiñol i Prats. La podem trobar a la planta baixa del Museu del Cau Ferrat, concretament a la Sala del Brollador (paret I). És una escudella bastant peculiar, que destaca de la resta perquè és diferent de totes les que té, ja que està monocromàticament decorada amb cercles concèntrics.

La paraula ceràmica la utilitzem en general per designar els objectes fabricats amb fang que han sofert una transformació a causa de l'acció del foc. L'origen d'aquesta paraula prové del grec “κέραμος” (kéramos), que vol dir argila. És considerat el material més abundós creat per l'home, descobert de forma casual en temps del Paleolític, sent idoni per conservar i emmagatzemar aliments, així com altres productes.

L'escudella aquesta en qüestió la podríem catalogar com a funcional, ja que no només podia tenir una única funció per a l'alimentació, sinó que també la podríem relacionar amb la pràctica de la medicina.

Cronològicament la podem datar a cavall dels segles XIV al XV, i per la seva tipologia situaríem la seva producció per la comarca del País Valencià de l'Horta Oest, concretament a les localitats de Paterna o

Manises. Tècnicament el seu cos és semicircular, acabat en parts rectes i llavi arrodonit. En aparença compacta, sense orelles o nanses, disposa d'una base amb repeu massís marcat. Amb decoració només a l'interior amb tretze cercles concèntrics en color blau sobre fons blanc, i on apareix dibuixada a la seva base interior una fulla de palmeta o margalló.

Com dèiem en línies anteriors, un possible ús d'aquesta escudella pel seu dibuix decoratiu seria el d'utilitzar-la també per realitzar sagnies (el seu esmalt la fa impermeable). S'ha d'aclarir que no totes les escudelles decorades amb cercles concèntrics (que es feien servir per mesurar la quantitat de sang extreta) s'utilitzaren per a tal finalitat, ja que aquest model decoratiu és molt comú trobar-se'l des de la Baixa Edat Mitjana fins al Barroc.

Tenim constància que les primeres pràctiques sagnadores ja es feien cap el 1500 aC a la zona de l'Índia, així com a diverses cultures com la xinesa o la incaica. A Europa les tenim documentades des d'època grega, entorn de la figura d'Hipòcrates. En aquells temps, la medicina girava entorn de la Teoria dels Humors, identificats com sang, bilis groga, bilis negra i bilis “flegma”, originats en cor, fetge, cervell i melsa, de les alteracions dels quals en resultaven les malalties. Per tant, mitjançant la pràctica de la sagnia es buscava recuperar l'equilibri humoral perdut.

Durant l'Edat Mitjana les sagnies eren practicades pels barbers, autèntics protagonistes de la cobertura sanitària de l'època. Els metges eren un luxe que molt pocs podien assumir; per això va aparèixer una figura complementària per atendre als menys privilegiats.

Aquesta figura formava part d'un col·lectiu integrat amb una preparació menor, multidisciplinari, però capaços de resoldre qualsevol problema sanitari no complex. Al llarg de la Baixa Edat Mitjana s'anaven creant confraries; d'aquesta manera es va permetre regular l'activitat i exigir uns coneixements mínims per poder exercir eliminant l'intrusisme.

Així doncs, el barber va començar a formar part del paisatge quotidià, indispensable per les seves cures a viles i ciutats medievals. Uns eren itinerants, altres *cirurgians de roba curta* que anaven a treballar als primers hospitals civils o d'altres obrien la seva pròpia barberia identificable perquè s'anunciaven col·locant al costat de la porta d'entrada dels seus locals un cilindre amb bandes blanques, blaves i vermelles intercalades, colors que encara avui dia s'utilitzen per identificar una barberia.

La sang s'extreia bàsicament aplicant sangoneres o fent incisions a les venes de les extremitats o als dorsals. L'examen de la sang extreta permetia fer una interpretació diagnòstica de la malaltia. Respecte a les quantitats que s'extreien depenien de l'estat del malalt, el sexe, l'edat o la posició dels astres, però rondaven entre els 100-120 ml fins a 1 litre.

És per tant, que les sagnies s'utilitzaven per "tractar" una àmplia gamma de malalties, convertint-se en un tractament estàndard per a gairebé totes els mals com també de forma preventiva. Tot i que la medicina medieval en general va ser una barreja de ciència i superstició.

Però la pregunta què ens passa pel cap és quan i com Santiago Rusiñol es va fer amb aquesta escudella. Lastimosament no conservem cap document de compra-venda d'aquesta peça. Sí sabem que va ser inventariada per Joaquim Folch i Torres l'any 1932,

com la resta de la col·lecció abans d'obrir com a museu el Cau Ferrat l'any 1933. Però tot i així, podem plantejar una sèrie d'hipòtesis de quan la va poder adquirir per a la seva col·lecció.

Per això m'he basat en tres testimonis fotogràfics fets a la sala del Brollador del Cau Ferrat: en una foto del 1904 no s'aprecia cap escudella a la paret I (lloc on avui hi són les escudelles exposades), en una foto del 1914 tampoc s'aprecia cap escudella. En canvi, en una foto feta el 1931 per Adolfo Zerkowitz es pot apreciar la nostra escudella sagnadora amb d'altres. Això no vol dir que no la tinguéssim abans en una altra sala o simplement guardada.

Sabem que la manufactura de l'escudella és de Manises-Paterna; tenim registrat que Rusiñol va fer molts viatges al País Valencià (al 1901, 1906, 1910, 1912, 1916, 1918, 1919, 1925 i 1928). Pot ser en alguns d'aquests viatges quedés meravellat per la ceràmica d'aquelles terres i hagués adquirit l'escudella.

Una altra teoria és que l'hagués comprat a Catalunya, ja que durant el segle XIV i part del XV les produccions valencianes foren les que dominaren el mercat de la ceràmica i hagués arribat importada. La ceràmica valenciana d'aquella època era un dels productes més cobejats durant l'Europa Baix Medieval.

I una última teoria és que l'escudella fos fabricada a Barcelona ciutat entre els segles XIV-XV per ceramistes valencians emigrats, de la qual en tenim constància. I per tant, comprada per Rusiñol sense moure's gaire lluny.

Sigui quina sigui la hipòtesi, el cert és que amb la col·lecció de ceràmica del Cau Ferrat, Rusiñol volia ressaltar l'art popular i el seu refús de la nova societat industrial sentint una nostàlgia pel passat artesà.

Bibliografia bàsica

CIRICI, Alexandre; MANENT, Ramon. *Ceràmica catalana*. Barcelona: Edicions Destino, 1977.

COLL CONESA, Jaume. *La ceràmica valenciana. Apuntes para una síntesis*. València: Asociación Valenciana de Cerámica, 2009.

LAPLANA, Josep de C. *Santiago Rusiñol. El pintor, l'home*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

PANYELLA, Vinyet. *Santiago Rusiñol, el caminant de la terra*. Barcelona: Edicions 62, 2003.

RODRÍGUEZ MONTES, José Antonio. «La sangrifa terapèutica: del rito a la ciencia», a: *Boletín de la Academia Malagueña de Ciencias*, núm. 15, 2013, p. 7-20.

Armando Álvarez Longay, historiador i gestor cultural
Sitges, octubre del 2022

Museu del Cau Ferrat
Museu de Maricel
Museu Romàntic
Palau de Maricel
Can Falç
Fundació Stämpfli

Oficines: carrer Davallada, 12, 3a planta
Edifici Miramar
08870 Sitges
Tel. 93 894 03 64
Fax 93 894 85 29
m.sitges@diba.cat
www.museusdesitges.cat

Amb el suport de

